

РОЛЬ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В. Кульбака, здобувач

Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Постановка проблеми. За радикальних економічних перетворень у сільському господарстві України, пов'язаних із здійсненням земельної реформи, формуванням багатоукладної економіки на базі різних форм власності на землю, переходом до ринкових відносин і одночасно – розв'язанням екологічних проблем, управління земельними ресурсами в умовах ринку являє собою цілеспрямований процес оперативного аналізу стану земельних ресурсів та розробки необхідних ефективних управлінських рішень, повну і своєчасну їх реалізацію з метою досягнення максимального економічного ефекту за прийнятних екологічних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні аспекти управління земельними ресурсами в умовах ринку досліджувалися багатьма українськими вченими, зокрема у працях Д. Бабміндри, І. Бистрякова, В. Будзяка, В. Горлачука, Д. Добряка, М. Калінчика, В. Кривова, А. Мартина, Л. Новаковського, П. Руснака, І. Семенчук, А. Сохнича, А. Третьяка, М. Федорова, М. Хвесика, Є. Хлобистова та ін.

Однак залишається низка питань, пов'язаних з управлінням земельними ресурсами, зокрема їх роллю у формуванні економічних стимулів розвитку регіональної економіки [1–11].

Постановка проблеми. Метою дослідження є обґрунтування методологічних підходів щодо ролі земельних ресурсів у формуванні економічних стимулів розвитку регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу. Економіка України вже більш як 10 років перебуває у вкрай складному стані, а останній рік – стабільно у переддефолтному. Загальнодержавний борг досяг у 2014 році загрозливої цифри у 960 млрд грн. Причин такої ситуації є достатньо багато [7–10], але важливо виділити головні, які й призвели до розбалансування економіки, втрати значної частини золотовалютних запасів, а головне – перспектив на покращання матеріального благополуччя українського населення.

Головною причиною розбалансування економіки країни став її об'єктивно зумовлений новим самостійним цивілізаційним вибором вихід із політичного союзу СРСР. Це, відповідно, призвело до переходу економіки України на автономне функціонування в межах колишньої республіки на засадах вільного ринку товарів та послуг. Дуже важливим наслідком розпаду величезної економічної імперії стала одномоментна втрата централізованого московського управління всіма галузями економіки самостійних республік. Це з часом призвело до втрати міжреспубліканських ринків збуту виробленої продукції через відсутність скоординованого перспективного планування. Необхідно зважити також на те, що структура

виробництва в СРСР була надто перевантажена дублюванням процедури прийняття управлінських рішень, низьким фаховим рівнем спеціалістів міністерських структур, підібраних за партійно-квотним принципом. Нашвидкоруч створені державні структури із середніх республіканських ланок, які мали бути спрямовані на консолідацію виробничого потенціалу, почали відкрито займатись розрекламованим роздержавленням підприємств, а насправді практично безоплатною приватизацією найприбутковіших галузей економіки. Починаючи з цього періоду переоснащенням чи модернізацією виробництва майже ніхто професійно не займався. Аналізувати ефективність приватизованого майна не було часу, та й не було фахівців, здатних це зробити в нових псевдоринкових умовах. Економічна наука ери «розвинутого соціалізму» перебувала в лабетах комуністсько-більшовицьких догм про всевітню рівність доступу всього населення до виробничого ресурсу та відповідно рівності всіх на свою частку при розподілі спільно виробленого загального обсягу матеріальних благ. Тому питання, в якому напрямі йде економіка країни, залишилось поза увагою керівництва держави та суспільства і, як наслідок, наступив період хаотичного накопичення капіталів при повному ігноруванні інтересів держави та суспільства.

Другою важливою складовою деградації економіки став колапс державної фінансово-кредитної системи. Весь золотовалютний запас республіки дивним чином, очевидно не без залучення корупційних механізмів, був залишений у Російській Федерації. Це пізніше призвело до значного подорожчання наданих Україні міжнародними фінансовими організаціями кредитних ресурсів, що негативно позначилось на конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Окрім цього, усі валютні запаси теж залишились у Росії, що призвело до небаченої інфляції. Повне розбалансування системи фінансів спричинило фактичне банкрутство системоутворювальних банків, одним із яких був банк «Україна». Підприємства майже миттєво втратили свої банківські резерви і не мали ні найменшої можливості врятувати ситуацію. Великі підприємства почали розпадатись на дрібніші з надією зберегти виробництво та трудові ресурси, що було принциповою помилкою. Відсутність ринків збуту виробленої продукції швидкими темпами знизила фінансову стійкість підприємств, і це об'єктивно вимагало різкого скорочення витрат на заробітну плату фактично безробітному персоналу. Але постсоціалістичні уявлення у керівництва молодій державі про роль робочої сили у виробництві не були тісно пов'язані з ефективністю господарювання. Такий економічний популізм закономірно призвів до значного зниження заробітних плат на фоні галопуючої інфляції, результатом чого стало звільнення значної частини найбільш кваліфікованих працівників. Підприємства різко втратили інтелектуальну складову виробничого ланцюга без перспектив на відновлення. Залишені без ринків збуту, фінансового ресурсу та кваліфікованої робочої сили підприємства почали просто зупиняти свою роботу, відправляючи працівників у довгострокові відпустки з невиплаченими боргами із заробітної плати. Національна валюта перетворилась, скоріш, на допоміжний платіжний засіб до долара США, який став головним стабільним платіжним засобом країни, від чого вся економіка дуже багато втратила і втрачає донині.

Третім визначальним чинником розвалу економіки стало захоплення економічних, а пізніше й політичних важелів управління країною з метою переформатування законодавчої бази таким чином, щоб у законний спосіб користуватись державним бюджетом з метою отримання значних коштів через продекларовану підтримку вітчизняного виробника, а насправді своїх практично збанкрутілих підприємств. Нові власники, викупивши державні посади та створивши додатково в три рази більше посад із розширеними повноваженнями, розпочали, створивши Фонд Держмайна, продаж у свої руки за демпінговими цінами народної власності. Причому приватизація проводилась в основному за кошти Держбюджету за активного сприяння Національного банку. У країні сталася своєрідна кримінально-економічна революція: замість радикальної модернізації економіки країни або масового банкрутства підприємств, що завжди було стимулом до оновлення виробничих потужностей, економіка пішла новим кримінально-корупційним шляхом. Населення поставили на межу виживання заради функціонування малоефективної постсоціалістичної структури виробництва, яка потребувала все більше державних коштів, які потім у результаті фінансових маніпуляцій поповнювали банківські рахунки фізичних осіб за кордоном. Ці кошти вже ніколи не повертались до української банківської системи, і це у свою чергу створювало дефіцит банківських резервів, який покривався через систему міжбанківських запозичень. У таких умовах відсоткова ставка за кредитами піднялась до 35–40 %, тому промисловість та сільське господарство з тривалим виробничим циклом були фактично відрізані від можливості кредитуватись у законний спосіб. Підприємства фактично перетворились у порохотяги народних грошей з Держбюджету, фантастичними темпами збагачуючи олігархічні структури країни. Цілі галузі, окрім торгівлі, включилися в цей кримінальний ланцюг: Нафтогаз, Вуглепром, Укрзалізниця, Автопром, Автодор, Авіапром – це багаторічні лідери з розкрадання коштів у особливо великих розмірах. Класична економіка зі справедливими законами, об'єктивним ринком та чесною конкуренцією практично перестала існувати. Суди, прокуратура та силові органи масово зайнялися шантажем, захопленнями підприємств та рейдерством. Економіка потребувала вирішення нагальних проблем бізнесу незаангажованими держструктурами, але через нездатність і небажання втручатись у питання їх вирішення цю функцію досі виконують кримінальні структури за допомогою відповідних методів. Малий і середній бізнес, обкладений величезним оброком силових структур та податкових органів, постійно скорочується і кількісно, і якісно. У всіх країнах невеликий бізнес домінує в системі зайнятості населення, і тому з України виїхало в пошуках роботи за кордон близько 5,5–7,2 млн осіб працездатного населення, а в країні залишились в основному чиновники, пенсіонери і діти. Від наших «заробітчанин» у казну держави офіційно надходить вкрай мало коштів, але вони, завозячи нелегально в Україну зароблену валюту, стали хронічним генератором необлікованих валютних коштів на фінансовому ринку країни, що у свою чергу й підтримує корупцію на всіх рівнях. Така ситуація призводить до повного провалу всіх економічних реформ.

Четвертою причиною прогнозованого дефолту економіки є неконтрольована політика зовнішніх валютних запозичень, насамперед від МВФ та

Світового банку. Кредити брали і беруть зараз не на розвиток виробництва, а на погашення прострочених платежів за вже взятими раніше зовнішніми запозиченнями, країна ледве справляється з виплатою відсотків, та й то частково за рахунок перекредитування, а вже найближчим часом потрібно буде повертати й основу кредитів. Кредитний рівень країни останнім часом перебуває в дуже небезпечній для економіки зоні, яку міжнародні експерти оцінюють як «ССС+». Зрозумілих, насамперед науковому загалу, шляхів виходу з цієї критичної ситуації керівництво поки що не запропонувало. Загальні гасла для населення про «необхідність потерпіти» економіку і бізнес вже не влаштовують. Держава і її народ нагально потребують конкретних чітко вивірених економічних дій для зупинки подальшого розвалу економіки та дезінтеграції країни. Ситуація вкрай складна і через деструктивну позицію нашого північного сусіда, який поставив завдання сприяти розвалу української держави, вона ще більше ускладнюється. Зрозуміло, що простих рішень тут бути не може, а економіка є вкрай консервативною сферою. Тому державі потрібно відроджувати економічну науку та приймати ризиковані радикальні рішення, бо тільки такий підхід зможе вивести країну з тотальної бідності.

У цьому аспекті важливим є управління земельними ресурсами [1; 3; 8–11], яке пропонується розглядати з таких позицій (крім загальноприйнятих підходів):

- залучення земельних ресурсів як банківських активів з метою формування розширених кредитних інвестиційних фондів та підвищення стабільності банківської системи країни;
- необхідності об'єднання прав власності на земельний ресурс, що охоплює землю та її надра, з метою підвищення ефективності їх використання;
- ефективного використання енергетичних земельних ресурсів на регіональному рівні.

Проаналізуємо коротко, які ж ресурси ще залишилися в країні і чи є реальна можливість їх якимось чином використати для відродження економіки країни і регіонів зокрема. Промисловість країни вже морально і фізично застаріла і з технологіями 60-х років минулого століття неможливо опанувати світові ринки, куди пробитись з нашою енергоємною продукцією буде абсолютно неможливо. Для прикладу: енергоємність продукції нашого машинобудування в 3–4 рази більша, ніж у ЄС, а споживання енергії в процесі експлуатації цієї продукції у 8–12 разів більше, ніж аналогічної, виготовленої, наприклад, у Японії. Зразу доходимо висновку, що цей напрям є для нас непродуктивним.

Розглянемо сферу сільського господарства. Тут панують ейфоричні очікування, що після тотального переходу на виробництво продукції харчування країна отримає величезні прибутки, враховуючи, що «землі у нас родючі, а люди роботящі». Це, звичайно, вираз, придуманий не економістами, а малоосвіченими в питаннях економіки журналістами. А яка ж реальна ситуація в цьому секторі економіки? Дослідження американської асоціації фермерів США, проведені нещодавно, показують такі енергетичні співвідношення: на виробництво головного експортного продукту походженням з України – зерна 3-го класу – витрачається аж 252 кг (!) умовного палива, у ФРН – 54 кг, у США – 45, Франції – 30, а у

Великобританії – 21 кг. Потрібно також уважно проаналізувати й той факт, що попри такі величезні енергозатрати українським зернотрейдером все-таки вдається продавати зерно на світовому продуктовому ринку. Всім зрозуміло, що нічого принципово нового у технології виробництва зерна не змінилось, а низьку експортну ціну вдається втримати тільки за рахунок банального обману виробників зернової продукції, маніпулюючи на коливаннях курсів гривні та долара США, короткострокових кредитів, які потрібно максимально швидко повернути банку-кредитору через значну відсоткову ставку, через мізерну плату за оренду землі, через уникнення експортного оподаткування, через отримання прямих доплат з бюджету на одиницю виробленої продукції, через маніпуляції з оплатою ПДВ у держбюджет тощо.

За даними Інституту прогнозування економічного розвитку США та Канади, на виробництво однієї тонни свіжого м'яса у забійній вазі використовується 20 людино-годин у США і 374 (!) людино-години в Україні. Ці та багато інших даних свідчать про те, що в цій сфері економічного дива, яке дозволить врятувати економіку країни, найближчим часом не станеться. Окрім того, важливо врахувати, що виробництво на наших територіях потребує, і на перших порах навіть із застосуванням новітніх технологій, значної кількості малокваліфікованої робочої сили, якої на селі вже майже не залишилось.

Повернути назад у село молодь, яка виїхала, практично неможливо через абсолютну відсутність нормальних соціально-побутових умов проживання. Теоретично можна допустити, що за високу заробітну плату можна залучити деяку частину міських жителів для роботи на селі, але насправді сільські трударі з них будуть ніякі. Тому, навіть залучивши значні інвестиційні кошти у нарощування обсягів випуску сільськогосподарської продукції для експортних потреб, техніку і технології закупити можливо, але, зрозуміло, без кадрів вона працювати не зможе. Такий підхід до вирішення проблеми дефіциту робочої сили можливо реалізувати, але скоріш за все тимчасово і тільки точково, бо транспортні затрати на доставку до місця роботи в поле міських працівників та висока заробітна плата за низько-кваліфіковану працю призведуть до втрати конкурентоспроможності вирощеної продукції.

Чітко видно, що сподівання на швидке вирішення економічних проблем країни через нарощування виробництва експортної продукції сільського господарства є з погляду науки малообґрунтованим і популістським.

Висновки. Важливим є ефективне використання земельного ресурсу країни з метою швидкого вирішення питань відновлення її платоспроможності. Земельний ресурс охоплює поверхневий шар землі та надра, що знаходяться в його межах. І хоча юридично-правовий статус та управління землями й надрами є принципово різними, комплексне їх використання має забезпечити суттєвий економічний ефект.

Бібліографічний список

1. Балаж Н. Є. Аспекти екологізації сільськогосподарського землекористування в Україні / Н. Є. Балаж // Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. – Львів : НВФ “Укр. технології”, 2004. – С. 160-162.
2. Землекористування: еколого-економічні проблеми, конфлікти, планування : навч. посіб. / Соловій І. П., Іванишин О. Т., Лавний В. В., Турчин Ю. І., Часковський О. Г. – Львів : Афіша, 2005. – 400 с.
3. Крушевський А. В. Теорія ігор / А. В. Крушевський. К. : Вища шк., 1977. – 155 с.
4. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. Л. Г. Мельника. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.
5. Робертс Ф. С. Дискретные математические модели с приложениями к социальным, биологическим и экономическим задачам / Ф. С. Робертс. – М. : Наука, 1986. – 496 с.
6. Сохнич О. А. Модель оцінювання достовірності реалізації фінансових рішень в системі управління земельними ресурсами / О. А. Сохнич // Землеустрій і кадастр. – 2010. - № 2. – С. 25-31.
7. Сохнич А. Я. Оптимізація землекористування в умовах реформування земельних відносин / А. Я. Сохнич. – Львів : Укр. технології, 2000. – 108 с.
8. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки / А. Я. Сохнич. – Львів : Укр. технології, 2002. – 252 с.
9. Третяк А. М. Земельні ресурси України та їх використання / А. М. Третяк, Д. І. Бабміндра. – К. : ЦЗРУ, 2003. – 143 с.
10. Экономика и экология: совместимость развития (мировой опыт и украинская перспектива) / С. К. Харичков, Н. Н. Андреев, Л. Е. Купинец ; ИПРЭИ НАН Украины. – Одесса, 2007. – 180 с.
11. Хемди А. Таха. Введение в исследование операций = OperationsResearch: An Introduction / Хемди А. Таха. – М. : Вильямс, 2007. – 912 с.

Кульбака В. Роль земельних ресурсів у розвитку регіональної економіки

У статті обґрунтовуються методологічні засади щодо ролі земельних ресурсів у формуванні економічних стимулів розвитку регіональної економіки. Пропонується залучення земельних ресурсів як банківських активів з метою формування розширених кредитних інвестиційних фондів та підвищення стабільності банківської системи країни. Підкреслена необхідність об'єднання прав власності на земельний ресурс, що охоплює землю та її надра, з метою підвищення ефективності їх використання. Особлива увага звернута на ефективне використання енергетичних земельних ресурсів на регіональному рівні.

Ключові слова: управління земельними ресурсами, регіональна економіка, енергоресурси, бюджет.

Kulbaka V. Land resources role of the development of regional economics

Methodological principles of land resources role in the formation process of economic incentives of the development of regional economics are proved in the article. Using of land resources as bank assets in order to form extended credit investment funds and increasing of the banking system stability are proposed. Necessity to join property rights on land resources, including land and its mineral resources in order to increase their

efficiency is highlighted. Special attention is paid to the efficient usage of power land resources at the regional level.

Key words: land management, regional economics, energy supply, budget.

Кульбака В. Роль земельных ресурсов в развитии региональной экономики

В статье обосновываются методологические основы, касающиеся роли земельных ресурсов в формировании экономических стимулов развития региональной экономики. Предлагается вовлечение земельных ресурсов в качестве банковских активов с целью формирования расширенных кредитных инвестиционных фондов и повышения стабильности банковской системы страны. Подчеркнута необходимость объединения прав собственности на земельный ресурс, который включает в себя землю и ее недра, с целью повышения эффективности их использования. Особое внимание уделено эффективному использованию энергетических земельных ресурсов на региональном уровне.

Ключевые слова: управление земельными ресурсами, региональная экономика, энергоресурсы, бюджет.